

รายงาน การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 1

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

Proceedings

เล่มที่
1

พุทธบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่
เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมยุคไทยแลนด์ 4.0

Buddhist Integration and Modern Science
for Developing the Mind and Society of Thailand 4.0

สำนักงาน ป.ป.ช.

รายงาน การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 1

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

Proceedings

เล่มที่
1

พุทธบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่
เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมยุคไทยแลนด์ 4.0

Buddhist Integration and Modern Science
for Developing the Mind and Society of Thailand 4.0

การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 1

Buddhist Integration and Modern Science for Developing the Mind and Society of Thailand 4.0

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ที่ปรึกษา	พระราชวรเมธี, ดร. พระราชคุณากรณ์ พระราชศาสนาภิบาล พระสุนทรมุณี ว่าที่ร้อยตรีสมเดช อภิษยกุล	รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร เจ้าคณะจังหวัดน่าน รองเจ้าคณะจังหวัดน่าน ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน ที่ปรึกษาวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน
-----------	--	---

คณะบรรณาธิการ

พระราชปรีดิติภักดิ์, ศ.ดร.	ประธานคณะกรรมการ
พระราชวรมุณี, ดร.	รองประธานคณะบรรณาธิการ
รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม	รองประธานคณะบรรณาธิการ
พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, รศ.	รองประธานคณะบรรณาธิการ
พระสุธีรัตนบัณฑิต, ดร.	คณะบรรณาธิการ
พระครูโสภณปริยัติสุธี, รศ.ดร.	คณะบรรณาธิการ
ศาสตราจารย์ ดร.วัชระ งามจิตรเจริญ	คณะบรรณาธิการ
ศาสตราจารย์ ดร.จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์	คณะบรรณาธิการ
รองศาสตราจารย์ ดร.ปรุทม์ บุญศรีตัน	คณะบรรณาธิการ
รองศาสตราจารย์ ดร.กุหลาบ รัตนสังฆธรรม	คณะบรรณาธิการ
รองศาสตราจารย์ ดร.วันชัย พลเมืองดี	คณะบรรณาธิการ
พระชยานันทมุนี, ผศ.ดร.	กรรมการและเลขานุการ
พระครูปลัดวัชรพงษ์ วชิรปญโญ, ดร.	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
อาจารย์ ดร.วรปรัชญ์ คำพงษ์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
อาจารย์ ดร.ชำนาญ เกิดช่อ	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
อาจารย์ ดร.เบญจมาศ สุขสถิตย์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
อาจารย์เชษฐ นิมมาทพัฒน์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

แบบปก-รูปเล่ม : นายศุภกริช เขื่อนเพชร

พิมพ์เมื่อ : กันยายน 2560

จัดพิมพ์ในงาน : การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 1

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ประจำปี 2560

กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชน Process of Conscience Development to Develop Cultural Tourism for Temples and Communities

ดร.ฤทธิชัย แกมนาค
นางสุภัชชา พันเลิศพาณิชย์
วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวในการพัฒนาของวัดและชุมชนและศึกษากระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชน โดยใช้กระบวนการวิจัยในเชิงปฏิบัติการทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณที่เชื่อมโยงชุดความรู้ บุคลากร และกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า

ชุมชนต้องมีการให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนทุกขั้นตอน ซึ่งสอดคล้องกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้สรุปว่า องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมเป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชน ท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมในการคิดวางแผนปฏิบัติตามแผนได้รับผลประโยชน์ติดตาม ตรวจสอบตลอดจนร่วมบำรุงรักษาทรัพยากรและการได้รับผลตอบแทนเพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วยและในที่สุดแล้วท้องถิ่นมีส่วนร่วม ในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพท้องถิ่น ในที่นี้เริ่มต้นจากระดับรากหญ้าจนถึงการปกครองส่วนท้องถิ่นและอาจรวมไปถึงการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องจึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

คำสำคัญ : กระบวนการสร้างจิตสำนึก, การพัฒนา, การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

Abstract

This study purposes to study the collaboration between communities and tourists for the development of temples and communities, and to study the conscience development to develop cultural tourism for temples and communities by using practical research processes both in quality and quantity that connect set of knowledge, people, and process of conscience development to develop cultural tourism. The research result is found as follows.

There must be the collaboration of local community in the development plan of sustainable tourism in all steps by which this must be in accordance with the policy of The Tourism Authority of Thailand. The conclusion is that the collaborative factor is about tourism that considers the collaboration of the community and people. The local area, that has

participated in the plan and has followed the plan, gains benefit by following, inspecting, and maintaining the natural resource. Moreover, the feedback is received for maintenance and management of the tourism and at the end, the local community has participated in the control of high quality tourism development in the area starting from the grass root level to the local administrative level and it may include the collaboration of concerned people which this is therefore the collaboration of the community.

Keywords: The Process of the Consciousness, Development, Cultural Tourism

บทนำ

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว มีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม¹ โดยเฉพาะประเทศที่กำลังพัฒนาอย่างประเทศไทย รัฐบาลให้ความสำคัญแก่การท่องเที่ยวอย่างมาก จึงส่งเสริมการท่องเที่ยวทุกรูปแบบ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเที่ยวในประเทศไทย ซึ่งในปัจจุบันรัฐบาลได้เห็นความสำคัญของนักท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยส่งเสริมศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาชุมชนของตนเองให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพื่อกระจายรายได้ให้แก่ชุมชน ตลอดจนเพิ่มจำนวนแหล่งท่องเที่ยวให้มีความหลากหลายเป็นทางเลือกสำหรับนักท่องเที่ยว

ประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวมากมาย ซึ่งเป็นที่นิยมของทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ไม่น้อยกว่า 2,600 แห่ง เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีคุณค่าแก่การอนุรักษ์ มีระบบนิเวศที่หลากหลาย แหล่งท่องเที่ยวศิลปกรรมที่มีความงดงามและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว แหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมที่มีการปฏิบัติสืบต่อกันมายาวนานและแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ เหล่านี้ได้ถูกนำมาใช้เป็นทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว ทำให้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวกลายเป็นภาคเศรษฐกิจสำคัญที่ทำรายได้ให้กับประเทศไทยในลำดับต้นๆ ไตรมาสที่ 1 ปี พ.ศ. 2560 มีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเดินทางมาท่องเที่ยวประเทศไทยจำนวน 9,075,942 คน ขยายตัวร้อยละ 0.41

จากช่วงเวลาเดียวกันของปีที่ผ่านมา โดยนักท่องเที่ยวที่มีจำนวนมากที่สุด 10 อันดับแรก ได้แก่ จีน มาเลเซีย รัสเซีย เกาหลีลาว ญี่ปุ่น อินเดีย สหรัฐอเมริกา เยอรมนี และสหราชอาณาจักรตามลำดับ²

อย่างไรก็ตาม การเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไม่เพียงจะก่อให้เกิดผลดีทางเศรษฐกิจแล้วยังก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม เช่น ปัญหาการทำลายทัศนียภาพ ปัญหามลภาวะ สภาพทางสังคม เช่น ปัญหาค่าครองชีพ รวมทั้งวิถีชีวิตของชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวให้เสื่อมโทรมลง เนื่องจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวจำเป็นต้องใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติและทรัพยากรทางศิลปวัฒนธรรมที่มีอยู่ภายในประเทศเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการท่องเที่ยว ขณะที่ทรัพยากรเหล่านี้มีอยู่อย่างจำกัดไม่เพียงพอที่จะรองรับความ

¹ วรรณภา วงษ์วานิช, **ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546), หน้า 19.

² สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, **รายงานภาวะเศรษฐกิจท่องเที่ยวฉบับที่ 7**, (มกราคม – มีนาคม 2560), (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอ็กเซลเลนซ์ บิซิเนส แมเนจเม้นท์ จำกัด, 2560), หน้า 18.

เจริญเติบโตของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้ ทำให้การจัดการแหล่งท่องเที่ยวมักประสบปัญหาที่สวนทางกัน ระหว่างการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและสังคมกับการพัฒนาอยู่เสมอ

ดังนั้นเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนา จึงได้เกิดกระบวนการสร้างจิตสำนึก ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนขึ้น โดยมีรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างมีความ รับผิดชอบในแหล่ง ธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นนั้น ๆ และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมใน พื้นที่ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของ ประชาชนในท้องถิ่นเพื่อให้ตระหนักถึงคุณค่าต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนและ ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชนในท้องถิ่น

กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา การ เดินทางของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในประเทศไทยมีมาตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ครั้งเมื่อทหารอเมริกันเข้า มาตั้งฐานทัพในไทยเพื่อความบันเทิงและสนุกสนาน และสิ่งที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาเที่ยว เมืองไทยเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ คือเอกลักษณ์ วัฒนธรรมเพณี ของท้องถิ่นที่มีโบราณสถาน ที่ทรงคุณค่ามีประวัติ ความเป็นมาอันยาวนาน จนทำให้ประเทศไทยมีรายได้จำนวนมหาศาลจากการที่นักท่องเที่ยวทั้งในประเทศ และต่างชาติที่ไหลทะลักเข้ามาเที่ยวในไทยจนรายได้เป็นกอบเป็นกำในการบริหารประเทศ แต่นั้นมาประเทศ ไทยจึงพัฒนาการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนอย่างจริงจัง

จากเหตุผลดังกล่าวจึงเห็นถึงความสอดคล้องกันทั้งแนวทางการจัดการท่องเที่ยวในปีพ.ศ.2558 ที่ เน้นเอกลักษณ์ความเป็นไทยและอารยธรรมล้านนามีประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับทางพุทธศาสนาที่ยาวนาน โดยเห็นได้จากโบราณสถาน โบราณวัตถุสถานที่ล้วนเกี่ยวข้องกับวัดและบริบทของชุมชนที่ผูกพันกับวัฒนธรรม ประเพณีที่มีมาแต่ครั้งบรรพบุรุษและจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้น จนเห็นได้ชัดทำให้เกิดพฤติกรรมที่ไม่ เหมาะสมของนักท่องเที่ยวบางกลุ่มที่ไม่ให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ธรรมชาติและรักษาวัฒนธรรมประเพณี อันดีงามของไทย จนเป็นสาเหตุทำให้แหล่งท่องเที่ยวเกิดความเสื่อมโทรม ภาพลักษณ์และการแสดงพฤติกรรม ที่ไม่เหมาะสมต่อสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนาที่มีคุณค่าสำคัญต่อจิตใจคนไทยเช่น วัด ต่าง ๆ ที่อยู่ในล้านนาที่ อยู่ชุมชนที่บรรพบุรุษเป็นผู้สร้าง ผู้รักษาและเทิดทูนให้ความเคารพยกย่องสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

การปลูกฝังจิตสำนึกให้นักท่องเที่ยวและผู้มีส่วนที่เกี่ยวข้อง เช่น นักท่องเที่ยว ชาวบ้าน บริษัท ท่องเที่ยว หน่วยงานที่รับผิดชอบรวมถึงผู้ประกอบการของสงฆ์ที่อยู่ในโบราณสถานนั้น ให้มีการดูแลรักษาคุณค่า โบราณสถาน จึงเป็นสิ่งสำคัญเพื่อช่วยกันรักษาสมบัติส่วนรวมและหวงแหนทรัพยากรอันมีคุณค่าทั้งทางสายตา และจิตใจ จิตสำนึกเป็นสิ่งที่ต้องสร้างสะสมตั้งแต่ต้นมนุษย์เกิดมา จากพื้นฐานทางจิตใจ ที่เป็นปัจจัยภายในรวมถึง ปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง เช่น การอบรมเลี้ยงดูสั่งสอน ปลูกฝังตั้งแต่เด็กจากผู้ปกครอง การอบรมสั่งสอนจาก ครูในโรงเรียน การเปิดรับข้อมูลจากสื่อมวลชน การสร้างทัศนคติและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดกิจกรรม ที่อนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมประเพณี ดังนั้นการปลูกฝังจิตสำนึกควรฝึกกระทำตั้งแต่เด็กโดยผู้ปกครองต้องเป็น แบบอย่างที่ดี ผู้นำชุมชนต้องเป็นต้นแบบและแกนนำในการสร้างและปลูกฝังจิตสำนึก พระสงฆ์มีส่วนสำคัญใน การสร้างกระบวนการรักษาและหวงแหน อนุรักษ์และรักษา รวมถึงถ่ายทอดประวัติความเป็นมาของวัดเพื่อให้

คนในชุมชนเกิดความรัก สามัคคีที่จะช่วยกันดูแล ไม่ให้นักท่องเที่ยวแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม โดยให้ข้อมูลที่ถูกต้องโดยต้องรู้จักประวัติวัด ศึกษาเป็นอย่างดี

จากความจำเป็นและความสำคัญดังกล่าว สมควรที่จะปลูกฝังจิตสำนึกให้นักท่องเที่ยว รวมถึงคนในชุมชนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมดที่อยู่ในโบราณสถานผ่านการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ ที่มีทั้งลักษณะของสื่อมวลชนและสื่อบุคคลโดยศึกษาว่า การสื่อสารแบบไหนที่นักท่องเที่ยวมีการเปิดรับมากกว่ากันเมื่อเปรียบเทียบระหว่างสื่อบุคคล สื่อประเภทใด จะมีผลต่อการรับรู้ การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและการกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมในการท่องเที่ยวอย่างมีจิตสำนึกมากกว่ากัน นอกจากนี้ ยังสนใจศึกษาลักษณะของประชากรศาสตร์ มีความสัมพันธ์ต่อการมีจิตสำนึกในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนาหรือไม่

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวในการพัฒนาของวัดและชุมชน
- 2) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มุ่งเน้นการศึกษาวิจัยในเชิงปฏิบัติการทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณที่เชื่อมโยงชุดความรู้ บุคลากร และกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน โดยมีวิธีการศึกษาใน 4 ลักษณะ ได้แก่

1. การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary study) เพื่อค้นหาข้อมูลความรู้เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวในการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและสาระสำคัญของการเรียนรู้ที่ปรากฏในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในล้านนารวมทั้งแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
2. การศึกษาภาคสนามจากการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ร่วมกับวัด คณะสงฆ์ นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว และตัวแทนองค์กร/หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ทั้งนี้เพื่อทราบถึงแนวการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในล้านนา
3. การประชุมสัมมนาในเชิงวิชาการ เพื่อเป็นการสนับสนุนให้วัดและองค์กร/หน่วยงานที่เป็นกรณีศึกษาในทุกภูมิภาค ผู้ประกอบการและภาคเอกชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว การเพิ่มพูนความรู้ การสร้างอัตลักษณ์ เส้นทางท่องเที่ยว การสื่อสารคุณค่า การพัฒนาจิตใจ และการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว
4. การศึกษาความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการท่องเที่ยว/หรือบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อทราบถึงแนวทางการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวที่เน้นการเสริมสร้างการเรียนรู้ตามหลักพระพุทธศาสนา ระบบความสัมพันธ์และผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยว

ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ เจ้าอาวาส คณะสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยว หน่วยงานที่ส่งเสริมการเรียนรู้ภาครัฐ และกลุ่มนักท่องเที่ยวและประชาชนที่เกี่ยวข้องที่เป็นชาวไทย เป็นการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่าง 2 ประเภท ได้แก่

1 การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ได้แก่ เจ้าอาวาส คณะสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ วัดละ 2 รูป รวมกลุ่มตัวอย่างจำนวน 6 รูป และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยว หน่วยงานที่ส่งเสริมการเรียนรู้ภาครัฐ วัดละ 2 คน รวมกลุ่มตัวอย่างจำนวน 6 คน รวมทั้งสิ้น 12 รูป/คน

2. การวิจัยในเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ได้แก่กลุ่มนักท่องเที่ยวและประชาชนที่เกี่ยวข้องที่เป็นชาวไทย ในวัดทั้ง 6 วัด จำนวน 400 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยประกอบด้วย

1. แบบสอบถามสำหรับนักท่องเที่ยว โดยมีประเด็นที่เกี่ยวข้อง เช่น ข้อมูลลักษณะเชิงประชากรของนักท่องเที่ยว ความคิดเห็นในเรื่องการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

2. แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์ สำหรับคณะสงฆ์ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยว หน่วยงานที่ส่งเสริมการเรียนรู้ภาครัฐ โดยมีประเด็นที่สำคัญ ข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ จิตสำนึกของกลุ่มเป้าหมายในการอนุรักษ์และปรับปรุงมรดกทางวัฒนธรรม เป็นต้น

3.การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการสัมมนาเชิงวิชาการเพื่อวิเคราะห์กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ผลกระทบ ความสัมพันธ์กับการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจของชุมชน กระบวนการสื่อสารคุณค่าและแนวปฏิบัติตามหลักการทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น รวมทั้งการค้นหารูปแบบและแนวทางการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนที่เหมาะสม

4 การใช้เทคนิคการถ่ายภาพ การจัดแผนภูมิ/แผนภาพ เพื่อศึกษาแนวการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยวของวัดและชุมชน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของฝ่ายต่างๆ ที่จะทำควบคู่กับการสัมภาษณ์พระสงฆ์ และเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน นักท่องเที่ยว เพื่อให้สามารถมองเห็นถึงการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

2. การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับพระเถระผู้ใหญ่ นักวิชาการ ผู้ประกอบการท่องเที่ยว ผู้นำชุมชน และผู้เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด เพื่อศึกษาการสร้างความจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยว และเพื่อศึกษาถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นเป็นต้น

3. การใช้แบบสอบถาม เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยในด้านกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

4. การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการสัมภาษณ์เชิงวิชาการเพื่อศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวในการพัฒนาของวัดและชุมชน กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยว

5. การสังเกตและการใช้เทคนิคการถ่ายภาพเพื่อศึกษาแนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในล้านนา โดยมุ่งเน้นการเชื่อมโยง ความรู้ และกระบวนการเพื่อการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การวิเคราะห์ข้อมูลและผลการวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อได้มีการศึกษาในพื้นที่วัดทั้ง 6 วัด การสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย และได้แบบสอบถามกลับคืนมาแล้ว ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิเคราะห์ รูปแบบและกระบวนการจัดการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เหมาะสม กระบวนการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างคุณค่าและการพัฒนาวัดและชุมชนเข้มแข็งในการพัฒนาการท่องเที่ยว กระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ขององค์กรปกครองท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนและศึกษาการมีส่วนร่วมของวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวัดที่เป็นกรณีศึกษา

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ เน้นการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามที่ได้เก็บรวบรวมจากนักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวน 400 คน โดยมีขั้นตอนการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้ แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลลักษณะเชิงประชากรของนักท่องเที่ยว โดยทำการวิเคราะห์โดยใช้วิธีหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) สำหรับข้อมูลความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวความคิดเห็นในเรื่องการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยทำการวิเคราะห์โดยคำนวณหา คะแนนเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

สรุปผลการวิจัย

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวในการพัฒนาของวัดและชุมชน ผลการศึกษาวิจัยมีดังนี้

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community participation) นักวิชาการหลายท่านที่ได้ให้ทัศนะที่สอดคล้องกับการมีส่วนร่วมของ ชุมชนในหลากหลายมุมมอง อาทิ บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา³ได้ให้ทัศนะการมี

³ บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. (เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542), หน้า 65.

ส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นว่า เป็นการให้โอกาสแก่สมาชิกของชุมชนท้องถิ่น อย่างเท่าเทียมกันในการรับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนโดยถือเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่กระตุ้นให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามาร่วมในฐานะเจ้าหน้าที่หรือ นักวางแผนมีการเรียนรู้ร่วมกันและเข้าร่วมประชุมตัดสินใจในการวางแผนการ พัฒนาการท่องเที่ยวในขณะเดียวกันเจ้าหน้าที่ของรัฐก็ต้องฝึกฟังความคิดเห็นปัญหาความต้องการของชุมชนท้องถิ่นด้วย เพื่อให้ชุมชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ เกิดความรัก ความหวงแหนและสร้างจิตสำนึกในการดูแลปกป้องรักษาทรัพยากร ท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน

ดังนั้นจึงต้องมีการให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนทุกขั้นตอนซึ่งสอดคล้องกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย⁴ ได้สรุปว่า องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมเป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชน ท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมในการคิดวางแผนปฏิบัติ ตามแผนได้รับผลประโยชน์ติดตาม ตรวจสอบตลอดจนร่วมบำรุงรักษาทรัพยากรและการได้รับผลตอบแทนเพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วยและในที่สุดแล้วท้องถิ่นมีส่วนร่วม ในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพท้องถิ่นในที่นี้เริ่มต้นจาก ระดับรากหญ้าจนถึงการปกครองส่วนท้องถิ่นและอาจรวมไปถึงการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องจึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

อนึ่ง การมีส่วนร่วมของชุมชนต้องอยู่บนพื้นฐานของการที่ประชาชนจะต้องมีอิสระในทางความคิด มีความรู้ ความสามารถในการกระทำและมีความเต็มใจที่จะเข้าไปร่วม กิจกรรมนั้นๆ โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องมีลักษณะการเข้าร่วมอย่าง ครบวงจรตั้งแต่ต้นจนถึงสิ้นสุดกระบวนการกล่าวคือ เริ่มตั้งแต่การเกิดจิตสำนึก ในตนเองและถือเป็นภาระหน้าที่ของตนร่วมคิดร่วมกันวางแผน(Planning)ร่วมดำเนินการ (Implementation) ซึ่งการเข้าไป มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการดังกล่าวเป็นหลักการสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการท่องเที่ยว

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2560 ให้บุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ ฟื้นฟูหรือส่งเสริม ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีอันดีงามทั้งของท้องถิ่นและของชาติ จัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล และยั่งยืนตามวิถีการที่กฎหมายบัญญัติ ดังนั้นภาครัฐควรเร่งบทบาทในการสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ฟื้นฟู จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติตลอดจนพัฒนามาตรฐานในการ ให้บริการตลอดจนบุคลากรให้บริการด้านการท่องเที่ยวในภาคชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการซึ่งเป็น ทรัพยากรการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพเพียงพอที่จะรองรับการขยายตัวของการท่องเที่ยว การส่งเสริมการมีส่วนร่วม แสดงบทบาทในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนโดยการสร้างเครือข่ายชุมชนและแบ่งปัน ความรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างชุมชน โดยเฉพาะการติดตาม ตรวจสอบการดำเนินงานของภาค ส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่จะเป็นแรงผลักดันให้ภาคการเมือง ภาครัฐ เอกชน ดำเนินการบริหารจัดการ ควบคุมดูแลและใช้ประโยชน์ทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างเป็นธรรม โปร่งใส และตรวจสอบได้ โดยใช้กลไก กระบวนการ แผนชุมชน สร้างการบูรณาการและความเชื่อมโยงกับแผนท้องถิ่นและแผนระดับต่างๆโดย

⁴ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, แผนการปฏิบัติการการท่องเที่ยว เชนิเวศแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร : อัลฟา จำกัด, 2544), หน้า 3.

กระบวนการแผนชุมชนจะเป็นเครื่องมือสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ให้ชุมชนรู้จักตนเอง รู้จักชุมชน ทนทางสังคม ตลอดจนทรัพยากรที่มีอยู่สามารถจัดการตนเองให้บรรลุเป้าหมายที่พึงปรารถนาได้ส่งผลให้ชุมชนครอบครัวและคนในครอบครัวสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข ภายใต้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง รวมถึงสร้างการมีส่วนร่วมของภาคีพัฒนาในพื้นที่ในกระบวนการจัดทำแผนชุมชนและเชื่อมโยงให้เกิดบูรณาการกับแผนท้องถิ่นและแผนในลำดับที่สูงกว่า อาทิ แผนจังหวัด กลุ่มจังหวัดและแผนพัฒนาภาค

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท้องถิ่นนั้น โดยสรุปการมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง การพัฒนาความสามารถหรือศักยภาพของประชาชนต่อการดูแลและการจัดการกับทรัพยากรที่มีให้ชุมชน ตลอดจนจนถึงการส่งเสริมการท้องถิ่นในเชิงพื้นที่ของตนด้วยได้แสดงให้เห็นว่า การท้องถิ่นเป็นการท้องถิ่นที่พึงประสงค์ของชุมชน ชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการจัดการและประโยชน์จะกลับไปสู่ชุมชนโดยตรง

จากการประมวลแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ลักษณะการมีส่วนร่วมซึ่งนักวิชาการต่างๆ ได้กล่าวไว้ สามารถกำหนดมิติหรือองค์ประกอบของการมีส่วนร่วมกับการพัฒนาได้ 4 องค์ประกอบ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการเสนอความคิด การวางแผนและการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินการและการปฏิบัติการการมีส่วนร่วมในรับและแบ่งปันผลประโยชน์และการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล ผู้ศึกษาได้นำแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของ ราไพพรรณ แก้วสุริยะ และนรินทร์ แก้วมีศรี⁵ มากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาเรื่องกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท้องถิ่นเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนมากกว่า ความสนุกเพลิดเพลินเพียงอย่างเดียว เพื่อสร้างความพึงพอใจให้แก่ท้องถิ่นในรูปแบบใหม่ กระแสความต้องการของชุมชนท้องถิ่นในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท้องถิ่นเป็นกระแสความต้องการของชุมชนท้องถิ่นที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท้องถิ่นเพื่อเป็นหลักประกันให้การพัฒนาการท้องถิ่นเป็นไปในทิศทางที่ถูกต้อง และชุมชนท้องถิ่นยอมรับในผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่จะได้รับ เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้ที่เหมาะสม

จาก**วัตถุประสงค์ข้อที่ 2**. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท้องถิ่นเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชน ผลการศึกษาวิจัยมีดังนี้

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา⁶กล่าวว่า แนวคิดของการท้องถิ่นเชิงวัฒนธรรมก็เหมือนแนวคิดการท้องถิ่นเชิงนิเวศ โดยได้รับการตอบสนองเป็นอย่างดีทั้งภาครัฐและเอกชนในการตระหนักถึงการท้องถิ่นที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม จึงก่อให้เกิดกระแสเรียกร้องหลัก 3 ประการดังต่อไปนี้

1. กระแสความต้องการของชาวโลกให้เกิดจิตสำนึกการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในแหล่งท้องถิ่นเป็นกระแสความต้องการของประชาชนทั่วโลก ให้เกิดการสร้างจิตสำนึกในแง่การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมระดับท้องถิ่น จนถึงขอบข่ายกว้างขวางไปทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอนุรักษ์ระบบนิเวศเพื่อคงความหลากหลายทางชีวภาพไว้

⁵ ราไพพรรณ แก้วสุริยะ, บทบาทพันธกิจของชุมชนต่อการพัฒนาการท้องถิ่น, อนุสาร อสท. การท้องถิ่นแห่งประเทศไทย, 2542), หน้า 118.

⁶ บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, การพัฒนาการท้องถิ่นแบบยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: เพรส แอนด์ ดีไซน์, 2548).

2. กระแสความต้องการของนักท่องเที่ยวให้เกิดการเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยว เป็นกระแสความต้องการที่มีมากขึ้นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ต้องการได้รับความรู้ความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยว

ชูเกียรติ นพเกตุ⁷ ได้กล่าวถึงลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ไว้ดังนี้

1. ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรม และประเพณีโดยยึดหลักที่ว่าต้องอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ให้ดีที่สุด

2. มีการจัดการอย่างยั่งยืนทั้งเชิงเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือกระทบให้น้อยที่สุด

3. คงไว้ซึ่งวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นในแง่สังคมและวัฒนธรรม โดยให้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการศึกษาความแตกต่างทางด้านสังคมและวัฒนธรรมอันหลากหลาย

4. ให้ความรู้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายทั้งนักท่องเที่ยว ผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวและประชาชนในท้องถิ่น โดยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้รับความรู้และประสบการณ์จากการท่องเที่ยว พร้อมทั้งมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

5. ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวและได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว อันเป็นการกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่น มีการตลาดของการบริการท่องเที่ยวครบตามเกณฑ์แห่งการอนุรักษ์อย่างแท้จริง โดยให้ธุรกิจท่องเที่ยวเน้นในเรื่องการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

6. ให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจเพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ที่ได้รับ ทำให้ต้องการกลับมาเที่ยวซ้ำอีกโดยต้องมีกิจกรรมท่องเที่ยวตรงตามความคาดหวังของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

7. คำนึงถึงขีดความสามารถรองรับและความสะอาดของพื้นที่ โดยต้องไม่เกินขีดความสามารถรองรับของพื้นที่ในทุก ๆ ด้าน และต้องดูแลรักษาความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยวให้น่าอยู่เสมอ

8. คำนึงถึงความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว ต้องป้องกัน รักษาความปลอดภัยอย่างเข้มงวด เพื่อให้นักท่องเที่ยวอุ่นใจเวลาเดินทางท่องเที่ยว

สำหรับพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน⁸ ให้ความหมายจิตสำนึกไว้ว่า เป็นภาวะทางจิตตื่นและรู้ตัวสามารถตอบสนองสิ่งเร้าจากประสาทสัมผัสทั้งห้าคือ รูป รส กลิ่น เสียงและสิ่งสัมผัสได้ด้วยกาย ซึ่งสอดคล้องกับสัญญา สัญญาวิวัฒน์⁹ ให้ความหมายจิตสำนึกไว้ว่า เป็นความรู้สึกที่อยู่ในส่วนลึกของบุคคล ติดตัว

⁷ อ่างแล้ว, ชูเกียรติ นพเกตุ, การท่องเที่ยวโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน, จุดเริ่มต้นของการพัฒนาอย่างยั่งยืน, หน้า 10-11.

⁸ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2530), หน้า 232.

⁹ สัญญา สัญญาวิวัฒน์, “จิตสำนึกเพื่อส่วนรวมเชิงพุทธ” ใน จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม, เอกสารประกอบการประชุมวิชาการประจำปีของเครือข่ายสถาบันอุดมศึกษาเขตภาคกลางเพื่อพัฒนาบัณฑิตอุดมคติไทย ระหว่างวันที่ 25 -26 สิงหาคม 2549, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2549), หน้า 41.

ติดใจอยู่ตลอดเวลา คงทนและไม่เปลี่ยนแปลงโดยง่าย เช่นจิตสำนึกของความเป็นพ่อแม่ จิตสำนึกของความเป็นครู จิตสำนึกของความเป็นคนไทย

ความหมายของจิตสำนึกดังกล่าวข้างต้น พอสรุปได้ว่าจิตสำนึกเป็นภาวะทางจิตใจที่มีความตระหนักรู้ ในความคิด ความรู้สึกและการกระทำของตนเอง มีสติรู้ตัวว่าตนเองกำลังคิดอะไร รู้สึกอย่างไร สามารถตัดสินใจที่จะปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมายของตนได้

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมี องค์ประกอบสำคัญที่ควรพิจารณาอยู่ 6 ประการ คือ การท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การท่องเที่ยวที่มีกระบวนการศึกษาสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวที่มีการให้บริการทางการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวที่มีการคำนึงการตลาดท่องเที่ยว การท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และการสร้างจิตสำนึกแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว หากปัจจัยข้างต้นได้รับผลกระทบกระเทือนจากการใช้ประโยชน์ในรูปแบบใดก็ตาม โอกาสที่จะเกิดความเสื่อมโทรมหรือถูกทำลายจนด้อยคุณค่าไปก็มีอยู่สูง

1. การให้ความรู้ความเข้าใจให้แก่นักท่องเที่ยว พร้อมทั้งการสร้างจิตสำนึกในการปกป้องรักษาธรรมชาติแวดล้อมระหว่างการเดินทางท่องเที่ยวจึงเป็นสิ่งจำเป็น รวมถึงการสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ให้กับราษฎรท้องถิ่น มัคคุเทศก์ และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ดูแลรับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวนั้น ด้วยวิธีการสร้างจิตสำนึกในด้านการอนุรักษ์สำหรับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ที่นิยมใช้กันโดยทั่วไปได้แก่ การจัดทำโปรแกรมสื่อความหมายธรรมชาติ เช่น การจัดตั้งศูนย์สื่อความหมายธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยว การจัดเอกสารสิ่งพิมพ์ที่จำเป็นต่อการศึกษาเรียนรู้ การจัดนิทรรศการ/แผ่นป้ายบรรยายตามจุดท่องเที่ยวต่าง ๆ การจัดทำเส้นทางเดินศึกษาวัฒนธรรม รวมถึงการฝึกอบรมมัคคุเทศก์และเจ้าหน้าที่ให้สามารถชี้แนะและอธิบายเกี่ยวกับทางวัฒนธรรม ของสิ่งต่าง ๆ ที่นักท่องเที่ยวพบเห็น

2. ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีความสนใจที่จะศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ในลักษณะต่าง ๆ ทั้งสภาพภูมิทัศน์ตามธรรมชาติ ตลอดจนแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่ยากลำบากต่อการเดินทางและทำหาย นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้จึงต้องการการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกที่ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติในแง่มุมต่างๆ ทั้งในระดับกว้างและระดับลึกซึ้ง ซึ่งเป็นเสมือนการเพิ่มพูนประสบการณ์และได้รับความพึงพอใจในการท่องเที่ยว

3. การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนท้องถิ่นในระยะยาว และขณะเดียวกันการท่องเที่ยวมีผลต่อการคงอยู่ของธรรมชาติแวดล้อม ดังนั้นการเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม จะช่วยให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม และทำให้ชุมชนท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และลดการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติลง ซึ่งนับว่าเป็นวิธีการหนึ่งในการส่งเสริมการอนุรักษ์ ซึ่งมีความสำคัญต่อสังคมส่วนรวมระดับประเทศ

บรรณานุกรม

- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ. 2558 – 2560. ข้อมูลออนไลน์ เข้าถึงได้จาก. http://www.mots.go.th/ewt_dl_link.php?nid=7114.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. แผนการปฏิบัติการการท่องเที่ยว เชิงนิเวศแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร : อัลซาจำกัด. 2544.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2542.
- ภักดี รัตนพล. การบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. โครงการลงทุนเพื่อสังคมโดยสถาบันราชภัฏ เชียงราย. เชียงราย: สถาบันราชภัฏ. เอกสารอัดสำเนา. 2544.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. กรุงเทพมหานคร :ไทยวัฒนาพานิช. 2530.
- รำไพพรรณ แก้วสุริยะ บทบาทพันธกิจของชุมชนต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว. อนุสาร อสท. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2542.
- วรรณ วรชวานิช. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว. พิมพ์ครั้งที่2. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย -ธรรมศาสตร์. 2546
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. “จิตสำนึกเพื่อส่วนรวมเชิงพุทธ” ใน จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการประจำปีของเครือข่ายสถาบันอุดมศึกษาเขตภาคกลางเพื่อพัฒนาบัณฑิตอุดมคติไทย ระหว่างวันที่ 25 -26 สิงหาคม 2549. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. 2549.
- สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, รายงานภาวะเศรษฐกิจท่องเที่ยวฉบับที่ 7, (มกราคม – มีนาคม 2560), กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอ็กเซลเลนซ์ บิซิเนส แมเนจเม้นท์ จำกัด, 2560